

Diana Stolac
SINTAKSA BARTOLA KAŠIĆA

mr. Diana Stolac, Pedagoški fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak, Ur.: 13. prosinca 1991.

UDK: 808.62-53:808.62-56

U radu se analizira trinaest sintaktičkih pravila u prvoj tiskanoj hrvatskoj gramatici Institutionum linguae Illyricae libri duo Bartola Kašića iz 1604. godine. Daje se usporedba sa sintaktičkim načelima i napomenama u gramatici Ardelia Della Belle iz 1728. godine u rječniku Dizionario Italiano, Latino, Illirico (...) ed anche una breve Gramatica per apprendere con proprieta la Lingua Illirica. Opširnija obrada sintaktičkih načela u Ardelia Della Belle sljedeća su stepenica gotovo četiri stoljeća dugog kontinuiteta hrvatske gramatike.

Gramatika Bartola Kašića (Bartholomaeo Cassio, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, Romae, 1604) prva je poznata tiskana gramatika hrvatskoga jezika. Svojom strukturom pripada klasičnim elementarnim gramatikama, a izborom jezika i primjera u osnovama je tradicije isusovačkog jezikoslovlja.

Osim pouka o grafiji i fonetici, te uobičajeno vrlo opsežne morfologije, Kašić je svojoj gramatici dodao i nekoliko pouka o konstrukciji (*De constructione praecepta aliquot*). Riječ je o 13 sintaktičkih pravila koja toliko korespondiraju s Alvaresovima da je tu činjenicu nemoguće ne zamijetiti¹.

Latinska je gramatika Emanuela Alvaresa (Emmanuelis Alvaresi e Societate Iesu, *De institutione gramatica libri tres*, Lisboa 1572) bila od 1591. godine obvezatan udžbenik u isusovačkim školama a o značenju govori i činjenica da je u protekla četiri stoljeća bilo više od četiri stotine različitih izdanja. Što se odjeljka o sintaksi tiče, Alvares ima 14 sintaktičkih pravila, od kojih je Kašić preuzeo 12, a jedno je pravilo dodao². Premda sintaktička pravila čine mali dio gramatike (nepune četiri posljednje stranice), uz u stručnoj literaturi već zamijećene (i veće) nedostatke³, značajno je da Kašić ima potrebu uključiti sintaksu u osnovni jezikoslovni priručnik kakav hrvatska gramatika sa samog početka 17. stoljeća jest.

¹ Usporedbu Kašićevih i Alvaresovih sintaktičkih pravila proveo je Radoslav Katičić u opsežnom radu *Gramatika Bartola Kašića* (v. popis literature). Inače, vrlo detaljnu analizu Kašićeva jezika u sveukupnome njegovu djelu učinila je Darija Gabrić-Bagarić u monografiji *Jezik Bartola Kašića*. Sintaksa je prikazana u suodnosima štokavske, čakavske, latinske i talijanske sintakse (str. 145–178).

² Usp. V. Štefanić, *Prilog...*, str. 32-34

³ Usp. Katičić, *Gramatika...*; Bosanac, *Ocjena...*; Šrepel, *Latinski izvor...*

Kašićevu ćemo sintaksu pokušati prikazati na sljedeći način: navodi se Kašićevo pravilo u prijevodu Radoslava Katičića⁴, zatim se pravilo oblikuje terminima suvremene lingvističke teorije i komentira. Slijede potvrde za to pravilo u drugim odjeljcima Kašićeve gramatike (ako postoje) te usporedba sa sintaktičkim pravilima i napomenama u gramatici Ardelia Della Belle.

Ardelio Della Bella, naime, posvećuje značajno mjesto sintaksi u svojoj gramatici prethodećoj rječniku iz 1728. godine (*Dizionario Italiano, Latino, Illirico (...), ed anche una breve Gramatica per apprendere con proprieta la Lingua Illirica*). Budući da je Della Bellina gramatika u tradiciji isusovačkih gramatika, pa dakle i na tragu Kašićeve, zanimljivo je vidjeti koliko je mjesta za sebe izborila sintaksa u gramatici nastaloj stoljeće kasnije⁵.

1. pravilo: »Ako se dvije imenice što se odnose na razne sadržaje nađu u rečenici jedna do druge, onda Latini stavljaju jednu od njih u genitiv. Kod nas se može dogoditi isto, a može se dogoditi i to da iz manje glavne imenice oblikujemo posvojni pridjev, kao *Xidovisu ubilli sina Boxyega (Boxyega umjesto Boga)*« (str. 186⁶).

Sedmo Alvaresovo pravilo govori o imeničkom atributu u genitivu, najčešćoj sintaktičkoj funkciji genitiva u latinskom jeziku. Kašić pravilo proširuje da bi ukazao na razliku, tj. drugu mogućnost izricanja atributa: preoblikom imenice u posvojni pridjev kongruentan s imenicom koja je nosilac sintagme. Upućuje tako na sintaktičku sinonimiju karakterističnu za hrvatski jezik. Ovo je sintaktičko pravilo Kašić očitao smatrao izuzetno značajnim⁷ kad ga je proglasio prvim i promijenio Alvaresov redosljed. Kašić je, naime, preuzeo 12 Alvaresovih pravila (osim 4. i 6. pravila) i dao ih je istim redom, poremećenim samo u ovom pravilu.

U gramatici se to pravilo potvrđuje u prikazu prijedloga *cichia/cicch* uz genitiv: *cicch straha Isusova* (180), odnosno prijedloga uz nominativ(!)⁸: za *stol boxyi* (179). Primjera koji bi potvrdili ovo ali i druga Kašićeva sintaktička pravila u ostalim dijelovima gramatike ima malo. Razlog je tome što Kašić morfologiju prikazuje izoliranim oblicima riječi, nekad sintagmama a vrlo rijetko rečenicama.

Ardelio Della Bella, pak, primjere koji bi trebali potvrditi neku jezičnu pojavu obično daje u frazama ili kraćim rečenicama. Treba spomenuti da ta gramatika nema samo niz od devet osnovnih sintaktičkih pravila (*alcune regole per le costruzioni*), nego i tri dodatna paragrafa u kojima autor prikazuje glagolsku rekciju (posebno sedmog padeža), valorizira sintaktičke konstrukcije s književnojezičnog stanovišta, odnosno ukazuje na stilsku obilježnost pojedinih sklopova. U svojoj gramatici, dakle, nudi čitaocu mnogo materijala za sintaktičku analizu. Ipak, prvenstveno se bavi odnosom glagola i imenica u rečenici, pa sam nema prvoga Kašićeva pravila, niti mnogo primjera koji bi na nj ukazali (npr. *Rajskoga gljubovnika*, 45, i sl.).

2. pravilo: Imenica se slaže s pridjevom u rodu, broju i padežu, kao *blaxenni Pettar, Sfeti otac Papa, nebbo vedro* (186).

Kašićevu (i Alvaresovu) logičku pogrešku – da se imenica slaže s pridjevom – ispravlja Della Bella u svom prvom pravilu, koje govori o atributu izraženom pridjevom kongruentnim

⁴ U ovome se radu koriste prijevod pravila i zaključci koje je Katičić izveo u svojoj analizi gramatike Bartola Kašića u tekstu *Gramatika...*, str. 87–93.

⁵ Stjepan Bosanac u *Ocjeni Dellabelline gramatike*, str. 558–560, daje pregled devet sintaktičkih pravila (prvog paragrafa *Alcune Regole per le Costruzioni* u glavi XXIII, str. 41–42) i izvodi paralelu s Kašićevom gramatikom, dok ostale sintaktičke napomene samo spominje (II–IV. paragraf, str. 42–45). O tom dijelu Della Belline gramatike vidjeti: D. Stolic, *Della Belline napomene o sintaksi*.

⁶ Broj u zagradi iza citata i primjera pokazuje broj stranice u Kašićevoj, odnosno Della Bellinoj gramatici.

⁷ U analizi Kašićeve sintakse D. Gabrić-Bagarić napominje da Kašić često koristi upravo genitiv imenice umjesto posvojnog pridjeva (npr. *sud lončara* umjesto *lončarev*), *Jezik Bartola Kašića*, str. 155.

⁸ Kašić smatra akuzativ jedinine muškoga roda imenica koje znače što neživo nominativom, pa otuda nominativu prijedlozi (v. analizu 6. pravila).

s imenicom: *L'Addiettivo accorda col Sostantivo in genere, numero, e Caso* (41). Dakle, pridjev se slaže s imenicom u rodu, broju i padežu. Della Bella, kao i Alvares, ima primjere za sva tri roda: *cjovjek dobar, xena dobra, urjeme dobro* (41).

Najviše primjera koji bi potkrijepili neko sintaktičko pravilo ima u ostalim dijelovima Kašićeve gramatike upravo za ovo pravilo, npr.: *ya nasliuyem preblaxennogo Isussa* (83), *tecese tark dugi* (84); *varhu obilne tarpeze* (180); *nad sfakom xenom* (182); *u vascih Kuchiah, u duscigah sfetih* (182) i sl.

3. pravilo: Odnosna zamjenica slaže se s prethodnom imenicom u rodu, broju i katkada i u padežu, kao *diticch nie dobar koyi oca ne sctuye* (186).

Alvaresu i Della Belli je ovo pravilo drugo po redoslijedu i govori samo o slaganju u rodu i broju. Kašićev dodatak o mogućem slaganju i u padežu Della Bella nije preuzeo: *// Relativo koi, koja, koje accorda in genere, e numero con l'Antecedente* (41). Naime, radi se o slaganju odnosne zamjenice s imenicom po kojoj se uvrštava u rečenicu u rodu i broju, dok padež suodnosnice – odnosne zamjenice u atributnoj rečenici nije uvjetovan imenicom iz prethodne rečenice. Budući da može biti u nekim slučajevima jednak padežu imenice, Kašić je to uključio u pravilo s ogradom »*interdum*« (katkada, kadšto), ali time nije ovu sintaktičku pojavu objasnio.

Kašić nema drugih primjera u gramatici, što je i očekivano budući da pravilo objašnjava zavisnosti u određenoj vrsti zavisno-složene rečenice. Della Bella ovdje ima tri primjera, od kojih prvi podsjeća na Kašićev: *Nije dobar karstianin, koi negljuubi iskargnega; Cini zaduscbinu, koja otvara Raj; Cjuosam tuoje govorenje, koje imam hvaliti* (41). U svom šestom pravilu, gdje, pak, objašnjava odnos nominativa i akuzativa, ima još primjera: *Dajmi oni dinar, koiti sam dobio; Ljep iest Raj, koi dobijavasc* (41).

4. pravilo: Ime se slaže s glagolom u osobi i broju, kao *Bare molli sfetu Mariyu*. A ako su riječi sastavljene veznikom onda češće traže glagol u množini, kao *Petar i Ivan k grobu potekosce* (187).

Ovoga pravila nema ni Kašićev prethodnik Alvares ni njegov sljedbenik Della Bella. Bartol (Bare) Kašić sam ga je sročio. Unoseći svoje ime (Bare) u primjer, smatra Katičić, Kašić »kao da je signirao svoj osobni prilog sintaktičkim pravilima i čitavu gramatiku«⁹.

Mnogo je primjera koji potvrđuju postojanje kongruencija subjekta i predikata ali svi potvrđuju samo prvi dio Kašićeva pravila: *Ovi, prilipu poyku poyu* (83); *ya sam sctovan* (84); *zemglia yest orana od mene* (84); *ya gliubim Ivanna?* (86) itd.

5. pravilo: Osobni glagol finitnoga načina zahtijeva ispred sebe otvoreno ili skriveno nominativ istoga broja i osobe, kao *ya placcem, ti se smiyesc, scto glieddasc?* (187)

Trećem Alvaresovu pravilu Kašić dodaje karakteristiku hrvatskog (ali i latinskog) jezika, rezultat morfološke zalihosti: nominativ ne mora biti izrečen. Della Bella taj dodatak ne uključuje u svoje pravilo: *I Verbi personali vogliono il nominativo, con cui accordano in numero, e persona* (41), a niti u primjere koji slijede (npr. *ja piscem, tij ctijesc...*41). Ipak, na drugim mjestima ima takvih primjera, npr. *Cjuosasm tuoje govorenje; Gliubim Cistochiu* (41).

Katičić se u svojem tekstu osvrće na primjer *scto glieddasc?* kao na loš: »Zanimljivo je da on (Kašić, op. D.S.) očito smatra da u *što gljedaš?* ispred glagolskoga oblika stoji zamjenica u nominativu. Još je neobičnije to da što po Kašićevu pravilu mora biti zamjenica 2. lica jer se samo tada u licu slaže s glagolskim oblikom pred kojim stoji. Kašićeva je analiza toga primjera očito pogrešna. Čini se da mu se tu potkrala površnost kakve inače u njegovoj gramatici nema«¹⁰.

⁹ Katičić, *Gramatika...*, str. 89.

¹⁰ Katičić, *Gramatika...*, str. 89.

Ili Kašić ipak nije bio dovršan?

Naime, primjer *scto glieddasc?* može se analizirati i na drugačiji način – kao Kašićev primjer za skriveni nominativ (*Nominativum occulte*). Ako sad provedemo analizu, onda Kašić ne griješi: skriveni je subjekt nominativ zamjenice za drugo lice *ti*, pa je uz takav subjekt potpuno logičan predikat *glieddasc*, odnosno rekonstruirana rečenica s objektom u akuzativu: **Scto ti glieddasc?* Čini nam se da bi primjer trebalo tako shvatiti, jer u protivnom Kašić u prikazu svog pravila ne bi imao niti jedan primjer za skriveni nominativ. To bi, pak, bilo vrlo čudno budući da je upravo to dodatak Alvaresovu pravilu.

U ostalim je dijelovima Kašićeve gramatike velik broj potvrda za ovo pravilo, npr. *Ya govorrim; ti hoddisc; oni tece* (86); *sctij sfeto pismo* (85); *protiva Bogu sagriscih* (181) itd.

6. pravilo: Glagol «biti» zahtijeva ne samo ispred nego i iza sebe nominativ. To kadikad zahtijevaju i glagoli koji iza sebe imaju neku općenu imenicu muškoga roda, kao *Tvoy brat yest dobar clovik, Daynam hlib nasc*, gdje je *hlib nasc* nominativ (187).

U odjeljku o morfologiji Kašić navodi i prijedloge uz nominativ. Primjeri pokazuju da je zanemario slavensku kategoriju živo/neživo, toliko značajnu za razumijevanje sintaktičkih odnosa imenica muškoga roda u jednini. Time je dobio izjednačene nominativ i akuzativ (u morfologiji), odnosno imenski predikat i direktni objekt (u sintaksi), pa ne začuđuju neki nelogični zaključci. Jedna od takvih nejasnoća jest niz primjera koji bi tako odgovarali i ovom pravilu, tj. da je imenski predikat uz kopulu »biti« u nominativu, i sljedećem pravilu o direktnom objektu u akuzativu uz prijelazne glagole. Ta je situacija rezultirala i objašnjenjem objektivne sintagme *hlib nasc* u rečenici *Daynam hlib nasc* nominativnom.

Četvrto Della Bellino pravilo glasi: *Il Verbo Sostantivo jesam vnole avanti e doppo di se il nominativo* (41). Njegovi su svi primjeri ispravni (npr. *Cistocchja jest dobro veliko*), budući da razlikuje¹¹ nominativ i akuzativ imenica muškoga roda jednine i njihove sintaktičke funkcije. Naime, u sljedećem, petom sintaktičkom pravilu Della Bella izrijeком spominje kategorije živog i neživog: *la cosa animata e cosa inanimata* (41).

Primjera za ovo pravilo u drugim dijelovima gramatike ima Kašić malo: *ya sam sctovan* (84); *yeste vij bogli ucenici?* (97) *Ako budem dobar; Kada budem zdrav* (101).

7. pravilo: Glagol prijelaznoga ili aktivnoga značenja zahtijeva iza sebe akuzativ, kao *Redovnici hvale Boga* (187).

Značajno sintaktičko pravilo – da je objekt prijelaznih glagola u akuzativu – Kašić potkrepljuje samo jednim primjerom. Ipak, u njegovoj je gramatici mnogo sintagma s direktnim objektom, npr. *štuje mene; ja naslidujem preblaženog Isusa; oremo zemlju; bodete konja* (83); *štij sfeto pismo* (85); *Ja ljubim Ivana?* (86). Ako gledamo ovo pravilo izolirano, tj. bez prethodnog pravila i nerazpoznavanja akuzativa i nominativa, ova je sintaktička zavisnost prikazana bez pogrešaka.

Ardelio Della Bella ovo pravilo daje zajedno s prethodnim, četvrtim, i formulira ga ovako: *Li Verbi attivi, quali sono Amo, batto, fabrico, & c. Vogliono doppo di se l'accusativo. Amo Dio, gljubim Bogga...*(41). U petom pravilu pokazuje da i on ima nekih problema u razumijevanju naravi sintaktičkih odnosa. Tada kaže da nominativ služi umjesto akuzativa: *del nominativo serve per accusativo*. Primjere *gljubim raj, sadim vinograd* stavlja u suodnos a primjerima *gljubim Cistocju, sadim tiqvu*, gdje imenicama ženskoga roda dokazuje akuzativ. U nastavku proširuje popis tih pozicija: *lo stesso dico di altri Verbi, che non sono attivi, o transitivi. V.G. idem u Grad, idem u Rijm...* Dakle, Della Bella je dodao i priložene oznake (*u Grad, u Rijm*), ali ne kaže jesu li obvezatne kao izravni objekt.

¹¹ To, naravno, ne znači da je Della Bella potpuno i ispravno razjasnio taj problem. Vidi se to u objašnjenju njegova 5. pravila, gdje kaže: *del nominativo serve per accusativo* (41). O tome će biti više riječi u komentaru 7. Kašićeva pravila.

8. pravilo: Glagol pasivna značenja treba iza sebe ablativ s prijedlogom *od*, što odgovara latinskom a ili *ab*. *Pismasu sfeta gliubliena od mene* (188).

Preoblika rečenice pasivom jest postupak kojim je izravni objekt u aktivnoj rečenici postao subjekt u pasivnoj. Kašića i Della Bellu, pak, zanima subjekt aktivne rečenice koji postaje objekt u pasivnoj, dakle konstrukcije: prijedlog *od* + ablativ¹². Nažalost, oba autora hrvatskih gramatika propuštaju dati paralelne primjere aktivnih rečenica od kojih su njihove preoblikovane. Kašić, uz primjer u pravilu, ima još jednu pasivnu rečenicu: *zemlja jest orana od mene* (84), dok je Della Bellin primjer *grescnizi otvardnuti jesu pedepsani od Bogga* (41).

9. pravilo: Bilo koji glagol dopušta prijedlog sa svojim padežom kao *Bio sam u carqvi, Gliubimte sa sfim sarcem* (188).

Ovo Kašićevo sintaktičko pravilo govori da se priložna oznaka izražena prijedložnom sintagmom može uključiti u rečenicu uz svaki predikat. Razlog je tome što je uz predikat vezana jedino svojim značenjem, ali ni uz jedan nije obavezna.

Primjera je mnogo: *poyde na mijr, na odar, na pod* (179); *pod ottar pobighnu; skocci priko potoka, prik rike; na glavi nossi* (180); *protiva Bogu sagriscih; o tebbi mislim; utecce na goru, na Scimuna; ulize u Konobu* (181); *postavi na glave xenske* (182) itd.

10. pravilo: Svaki glagol i mnoga imena mogu imati dativ onoga čemu se nanosi šteta ili donosi korist, kao *Trudis innim, menisi samomu lin* (188).

Kašićev stav da priložnu oznaku u dativu mogu imati svi glagoli ublažuje Della Bella kad u svom sedmom pravilu kaže kako u hrvatskom jeziku (*lingua Illirica*) ima dosta glagola koji imaju uza se *dativ commodi ili incommodi*, npr. *tebi truidisc, mladichchi zlochjudni scetni su Gradu* (42). Kašić, inače, ima još primjera kad prikazuje prijedloge s dativom¹³: *protiva Bogu sagriscih, suprot Stipanu* (181)

11. pravilo: Vremensko trajanje uglavnom se rado izriče akuzativom, kao *Sciosam tri dobba* (= legis tres horas), osim kad broj, jednako onako kao i imenice, zahtijeva genitiv (188).

Radoslav Katičić je, detaljno analizirajući ovo Kašićevo pravilo i, naročito, neadekvatnost primjera, zaključio: »I tu nam se Kašić pokazuje slab u sintaktičkoj raščlambi izričaja. Očituje se da je gramatički bio izobražen samo na latinskom jezičnom materijalu, pa čim se hrvatski bitno razlikuje od latinskoga, a to nije često, postaje nesiguran u određivanju sintaktičkih odnosa. To više što se sintaksom ne bavi sustavno, nego se ograničuje, slijedeći u tom Alvaresa, na niz nepovezanih primjedaba«¹⁴.

Kašić je dobro uočio da se u hrvatskom imenice ne slažu s brojevima u padežu kao u latinskom jeziku, već da su im subordinirane, a da je tada traženi padež genitiv. Tako se imenice podređuju broju isto onako kao imenice imenicama, ako se podsjetimo prvog Kašićeva sintaktičkog pravila.

Ardelio Della Bella je odnos broja i imenice objasnio vrlo precizno u svom devetom pravilu, a ponovio je to i u IV. paragrafu *Modi di dire proprij della lingua Illirica*. Njegovi primjeri pokazuju jasno kakva je kongruencija broja i imenice u izricanju priložne oznake vremena: *Biosam u Rijmu jedno godiszte, jedan mjesez, jedan dan; Xivjoje jednu uru; Peet godisztaa, mjesezaa, danaa*, ali i inače u hrvatskom jeziku: *Kupiosam jednoga kogna; dva, tri, cettiri kogna, peet kognaa; scest kognaa; Kupiosam jednu ribbu za jedan pinez, za dva za tri, za*

¹² Izricanje agensa u pasivnoj rečenici konstrukcijom *od* + genitiv utjecaj je talijanske sintakse, usp. D. Gabrić – Bagarić, *Jezik Bartola Kašića*, str. 160.

¹³ Tom popisu prijedloga, naravno, treba prići pažljivo, budući da navodi primjere i za dativ i za lokativ.

¹⁴ Katičić, *Gramatika...*, str. 91/92.

cettiri pineza – za *peet pineezaa, dukataa...*(42). Dakle, uočio je da uz brojeve od dva do četiri dolazi genitiv jednine (za dva za tri, za *cettiri pineza*), a od pet dalje genitiv množine (za *peet pineezaa*). Ali, pravilo uz broj jedan nije dobro objasnio. Naime, budući da ga je izvodio iz svoga primjera, izlazi da uz broj jedan dolazi akuzativ (za *jedan pinez*). Da je imao više primjera, sigurno bi zaključio da imenica i broj jedan imaju isti padež.

12. pravilo: Svakomu se glagolu može dodati ablativ koji znači ili cijenu, ili sredstvo, ili uzrok, kao *Kupio sam kgnixnik dvimi desetacii* (= Kupio sam knjigu za dva desetaka), *Noxem rixem drivo* (188).

Kašić je, kako upozorava Katičić, na kraju gramatike bio manje pozoran i mehanički prilagođavao Alvaresova pravila, pa tako i ovo. Naime, prenoseći 13. Alvaresovo pravilo govori o ablativu, premda su mu primjeri u instrumentalu (u Kašićevu nazivlju u sedmom padežu – *Septimus casus*, a ne ablativu – *Ablatiuus*).

Osmo Della Bellino pravilo je preciznije, jer se ističe da je u toj funkciji instrumental bez prijedloga, npr. *biescme biccem; moriscme gladom* (42). Inače, Della Bella je instrumentalu posvetio cijeli paragraf: *Di alcuni verbi che richiedono il Settimo Caso per proprieta della lingua, e di altri per eleganza*. Donosi se popis od 35 glagola koji imaju rekciju u instrumentalu. npr. *possipascme pepelom / zvjetjem; Ptizom bihse satvorilla* itd. Zanimljiva je sintaktostilistička napomena na kraju paragrafa: *Si usa elegantemente il Settimo Caso senza la preposition in questo senso: lo, fanciullo, o effendo fanciullo, feci, andai, &c, ja djetetom uccinih, otidoh, &c.* (42/43).

13. pravilo: Glagolski prilozi i pridjevi zahtijevaju iza sebe padeže svojih glagola, kao *Buducchi ya u kucchi, donesenaemi bisce tvoyae kgnigae* (= tvoje pismo) (189).

Posljednje je Kašićevo sintaktičko pravilo zasnovano na posljednjem Alvaresovu pravilu. I dok Alvaresov primjer pokazuje, ističe Katičić, da uz gerund, supin i particip jednog glagola stoji imenica u istom padežu (akuzativu), »Kašić svojim primjerom nije pokazao ništa«¹⁵. Naime, nisu dobro izabrani ni prijedložni izraz *u kući*, koji prema 9. pravilu može stajati uz svaki glagol, niti particip *budući*. Tako sintaktičko pravilo da glagolski pridjevi i prilozi imaju dopunu u padežu u kojem je rekcija tih glagola – zapravo nema u gramatici adekvatnoga primjera.

Provedena analiza sintaktičkih načela u gramatikama isusevaca Bartola Kašića i Ardelia Della Belle ukazuje na velike sličnosti, ali i na određene razlike. Sličnost je, prije svega, u nesustavnosti pristupa sintaksi, metodološkoj i terminološkoj nepreciznosti, što je rezultiralo činjenicom da se sintaktičke pojave objašnjavaju gotovo isključivo terminima s područja morfologije (padež, prijedlog, imenica, glagol...). Primjeri davani uz pravila često su nejasni, u Della Belle se bez veznog teksta nižu fraze, sintagme, dijelovi rečenica i rečenice, u Kašića su nekada i neadekvatni.

Razlike su uvjetovane ne samo stoljećem udaljenosti ovih gramatika nego i materinjskim jezikom njihovih autora – Kašićevom paškom čakavštinom i Della Bellinim talijanskim jezikom. Stoga je Della Bella, stranac, donio opsežniju sintaksu, s posebnim naglaskom na glagolskoj rekciji i boljom razradom kongruencije broja i imenice. Unio je u svoju gramatiku i sintaktostilističke napomene, odnosno ističe stilsku obilježnost nekih sintaktičkih konstrukcija u odnosu na druge (npr. oznaka »*per eleganza*« uz čakavski futur i uz glagole s prefiksom *uz-*). Također valorizira sintaktičke strukture (po disjunktivnom principu pravilno – nepravilno) te ukazuje na semantičke razlike koje donose dvije rekcije uz neki glagol (npr. *Jasam Petru oprostio ≠ Oprostiosam Petra*). Naravno, mi se ne moramo složiti sa svakim Della Bellinim vrednovanjem, i možemo komentirati povremene nepreciznosti, ali to ne dovodi u pitanje vrijednost jednog od prvih pokušaja sintaktostilističke analize hrvatskog (>ilirskog<) jezika.

¹⁵ Katičić, *Gramatika...*, str. 92.

Kašićeva i Della Bellina sintaktička pravila ne bi, naravno, izdržala današnje znanstvene kriterije, ali to i nije cilj analize koja se provodi nekoliko stoljeća kasnije. Iznese primjedbe ne umanjuju značenje prve hrvatske gramatike Bartola Kašića, i na sintaktičkoj razini. Opširnija obrada sintaktičkih načela u Ardeia Della Belle sljedeća su stepenica gotovo četiri stoljeća dugog kontinuiteta hrvatske gramatike.

GRAMATIKE:

1. Emmanuelis Alvari e Societate Iesu, De institutione Grammatica libri tres, Lisboa 1572.
2. Bartholomaeo Cassio (Bartol Kašić), Institutionum linguae Illyricae libri duo, Romae, 1604.
3. Ardelio Della Bella, Dizionario Italiano, Latino, Illirico, cui si permettono alcuni Avvertimenti per iscrivere, a con facilità maggiore leggere le Voci Illiriche, scritte con Caratteri Italiani, ed anche una breve Grammatica per apprendere con proprietà la Lingua Illirica. In Venezia 1728.

LITERATURA

1. Stjepan Bosanac, Ocjena Dellabelline gramatike (Prilog za istoriju hrvatske gramatike), Nastavni vjesnik, časopis za srednje škole, knj. IX, Zagreb, 1901.
2. Darija Gabrić-Bagarić, Jezik Bartola Kašića, Sarajevo 1984.
3. Radoslav Katičić, Gramatika Bartola Kašića, RAD JAZU, knj. 388, Zagreb, 1981.
4. Diana Stolac, Della Belline napomene o sintaksi, Filologija, 18, u tisku.
5. Milivoj Šrepel, Latinski izvor i ocjena Kašićeve gramatike, RAD JAZU 102 (1890).
6. Vjekoslav Štefanić, Prilog za sudbinu Alvaresove latinske gramatike među Hrvatima, »Vrela i prinosi« 11 (1940), str. 26-34.

SUMMARY

Diana Stolac

SYNTAX BY BARTOL KAŠIĆ

In the paper the authoress is analyzing thirteen syntactic rules in the *Institutionum Linguae Illyricae Libri Duo*, the first published Croatian grammar in 1604 by Bartol Kašić. A comparison has been done with syntactic principles and notes in the grammar by Ardelio Della Bella from 1728 in the dictionary *Dizionario Italiano, Latino, Illyrico /.../ ed anche una breve Grammatica per apprendere con proprietà la Lingua Illyrica*. A more detailed analysis of syntactic principles in Ardelio Della Bella is the following step in nearly four century long continuity of Croatian grammar.